

ПРОБЛЕМА АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ У НОВІЙ СТРУКТУРІ ІСПИТУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК МОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В ПОЛЬЩІ

Метою цієї статті є розгляд питань, пов'язаних зі зміною порядку проведення підсумкової атестації в Польщі з української мови як мови національної меншини, а також роллю вчителя рідної мови в аспекті значення навичок аналізу й інтерпретації літературного тексту в процесі шкільного навчання та на зовнішніх екзаменах. У першій частині статті ми обговорюємо екзаменаційні питання, які вимагають від учня аналітично-інтерпретаційної компетентності, в другій – пропонуємо методи викладання аналізу й інтерпретації літературного тексту. Вивчення літератури, в тому числі аналізу та інтерпретації літературного тексту, є особливо важливим завданням для й учнів, що вивчають рідну мову.

Ключові слова: українська мова як мова національної меншини, навчальна програма для III і IV етапів вивчення мови національної чи етнічної меншини, аналіз літературного тексту, роль учителя.

Зміни порядку проведення державних екзаменів після закінчення окремих навчальних етапів часто є реакцією на зміни в культурних та цивілізаційних процесах. Зміна форми випускного іспиту з української мови як мови національної меншини ставить перед учителями й учнями нові виклики на шляху мовного, літературного й культурного формування. Це вимагає від учителя постійної орієнтації в суспільно-культурному житті та підвищення кваліфікації. Виконання цього складного завдання потребує підтримки від держави й установ, відповідальних за розвиток освіти. Вона повинна виявлятися в організації навчальних курсів, де б, насамперед, пояснили суть освітньої реформи, а також запропонували методи викладання в процесі реалізації навчальної програми.

Екзамени, які є перепусткою до наступних етапів навчання, суттєво впливають на напрямки роботи вчителя, головним завданням якого є підготувати підрастаюче покоління до життя в суспільстві. Кожного дня вчитель у своїй дидактично-виховній діяльності стикається з необхідністю окреслення явищ, фактів, інформації. Вчителі мов нацменшин повинні розумітися на двох культурах, слідкувати за культурно-політичними процесами і в державі, звідки походять представники меншини, і в Польщі, де вони проживають. Роль учителя мови національної меншини передбачає контакт із місцевим середовищем, піклування про збереження та розвиток національної ідентичності меншини, а також участь у глобальному освітньому процесі відповідно до концепції реформ держави, в якій він проживає. Щоб краще зрозуміти становище вчителя мови нацменшини, варто розглянути саме поняття національної меншини. За К. Квасневським, це «суспільна група, яка кількісно є меншою, ніж решта жителів даної території (наприклад, держави); вона заселяє окреслені території (хоча не завжди), з якими має певну спорідненість [...], має етнічні, культурні, релігійні, мовні риси, які вирізняють представників цієї групи на тлі інших мешканців; і врешті-решт – висловлює бажання, щоб її визнавали меншиною»¹.

Важливість локальних зв'язків і підтримки національної самосвідомості меншини підкреслюється і в навчальній програмі для III і IV етапів вивчення мови національної чи етнічної меншини, яка з цього навчального року є обов'язковою в Польщі для IV етапу. Першим пунктом загальних вимог є: «Розуміння власної національної й етнічної спадщини»². Він пов'язаний зі списком літератури, уміщеним в інструкції про екзамени³.

У навчальній програмі вимоги діляться на загальні та спеціальні. Загальні вимоги (розуміння власної національної й етнічної спадщини, розуміння висловлювання й інформації, яку воно передає, аналіз та інтерпретація текстів культури, формулювання висловлювання) як синтетичний підхід до основних цілей освіти дозволяють зрозуміти підпорядковані їм спеціальні вимоги, які стосуються конкретних навичок та чітко визначених умінь. Виконання спеціальних вимог повинно слугувати досягненню головних цілей⁴.

Новий порядок проведення усного та письмового випускних екзаменів із української мови як мови нацменшини вступить у дію з 2015 року. Він відрізняється від попереднього зразка. По-перше, замість

¹ Пор.: К. Kwaśniewski, Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowej, w: „Sprawy Narodowościowe”, t.1, z.1, Poznań 1992, s. 9–57, пер. Т. Гомон.

² http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_pl/index.php?page=podstawa-programowa, дата перегляду – 20.10.13 р.

³ Вона містить перелік літературних творів, необхідних для виховання почуття національної і культурної ідентичності українця, який оновлюється відповідно до найновіших видань.

<http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Język-ukrainski-jako-jezyk-mniejszosci-narodowej.pdf>, дата перегляду – 20.10.13 р.

⁴ Там само.

Стандартів екзаменаційних вимог, умічених в інструкціях впроваджено Навчальну програму з переліком вимог із конкретних предметів. По-друге, крім розуміння прочитаного, аналізу та інтерпретації текстів культури в широкому значенні, що вважається одним із найважливіших аспектів у вивченні рідної мови, необхідним є і вміння аргументувати власну позицію. Тому на усному екзамені учень повинен сформулювати аргументоване висловлювання на задану тему, а на письмовому (на обох рівнях: базовому та поглибленому) – написати твір, обґрунтовуючи свою думку щодо літературних творів, а також інших текстів, у яких порушується питання літератури, культури і мови (розширена проблематика). Щоб побудувати аргументоване та правильне з точки зору змісту висловлювання, учень **повинен здійснити відповідний аналіз літературного тексту**. В інструкції про екзамени зазначено: «Есе⁵ на базовому рівні є формою письмового висловлювання на задану тему, в якій екзаменованій повинен виявити розуміння літературного тексту (епічного або драматичного), закріпленого за завданням; викласти власну позицію (тезу або гіпотезу) щодо запропонованої в завданні проблеми, яка стосується літературного тексту; обґрунтувати за допомогою фактів свою думку; посилатися на текст, закріплений за завданням, а також на вибраний текст/вибрані тексти культури. [...] Крім того, есе на базовому рівні дозволяє перевірити вміння сприймати, аналізувати й інтерпретувати літературний текст, а також формулювати власне висловлювання. Щоб підготувати таке висловлювання, екзаменованій повинен спочатку зрозуміти зміст закріпленого за завданням тексту, визначити його проблематику, виявити суттєві для розуміння твору елементи, а потім знайти відповідний контекст (тексти культури) для опрацювання питання, вказаного в завданні, тобто порівняти однакові мотиви в різних текстах культури»⁶.

Якщо йдеться про аналіз та інтерпретацію поезії, то інтерпретаційна діяльність школярів повинна полягати в пропозиції осмислення поетичного твору, тобто представленні того глибинного змісту тексту, який зрозумів учень. Завданням екзаменованого є обґрунтування висунутої інтерпретаційної тези/гіпотези за допомогою аргументів, які зможуть її підтвердити. Аргументаційна частина повинна містити аналітичні тези, які стосуються, наприклад, елементів комунікативного акту, зауваженого у творі; композиції тексту та її функцій; особливостей стилю висловлювання і використаних мовних засобів (зокрема, художніх), а також їх функцій; прямих і переносних значень різних елементів твору (включно з назвою), зокрема, метафоричних, алегоричних і символічних; жанрової приналежності тексту; художнього світу твору (в тому числі функції літературних мотивів, які виступають у прочитаному тексті); посилань до контекстів, із урахуванням інших текстів культури. На підставі цих тез учень у процесі інтерпретації повинен зробити висновки, які допоможуть досягнути основну мету роботи – підтвердити прочитання твору. Інтерпретація поетичного твору має виражатися ширшим аргументованим висловлюванням, яке повинно слугувати для перевірки навичок екзаменованого у створенні письмових висловлювань згідно з основними правилами структури зі збереженням принципів семантичної і логічної послідовності та чіткої композиції – послідовної і функціонально доцільної з точки зору стилю. Будуючи такі висловлювання, учень повинен проявити вміння та навички, описані в навчальній програмі у списку спеціальних вимог до аналізу й інтерпретації текстів культури⁷. Отже, основи аналізу літературних текстів, а також знання різних методик інтерпретації є необхідними уже на базовому рівні здобуття навичок для побудови правильних висновків. На поглибленому рівні учень, крім знань із теорії літератури, повинен продемонструвати володіння вміннями критичного аналізу текстів із історії мови, літератури й культури. Але повернімося до обізнаності учнів у аналізі й інтерпретації літературного тексту. За поняттям аналізу й інтерпретації літературного тексту стоїть цілий ряд навичок, які, як показали результати останніх трьох звітів Центральної екзаменаційної комісії, учням не так легко опанувати⁸.

В останньому виданні екзаменаційних завдань на обох рівнях теми були побудовані таким чином, щоб екзаменованій міг вибрати між аналізом і обговоренням прози й аналізом і обговоренням поезії. Наприклад, на базовому рівні: «Тема 1: Порівняй мотив кохання у віршах Павла Тичини «О, панно Інно, панно Інно!» та Івана Франка «Чому являєшся мені». Охарактеризуй мовні засоби у цих творах. Тема 2: На основі наведених фрагментів «Енеїди» Івана Котляревського проаналізуй мотив мандрівки Енея по потойбічних світах. Зверни увагу на способи зображення потойбічних світів»; на поглибленому рівні: «Тема 1: Я – чекіст, але я і людина. Проаналізуй спосіб зображення головного героя на основі фрагменту та цілого твору «Я (Романтика)» Миколи Хвильового. Зверни особливу увагу на заголовок твору. Тема 2: На основі твору Лесі Українки «І ти колись боролась, мов Ізраїль» охарактеризуй образ України. Зверни особливу увагу на

⁵ У польській мові термін «есе» не зовсім відповідіє українському відповідникові. Йдеться про написання твору на літературну тему, іноді – твору-роздуму.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Аналіз і обговорення навичок учнів із різних років викладено у формі рапортів на офіційному сайті Центральної Екзаменаційної Комісії. http://www.cke.edu.pl/images/files/matura/informacje_o_wynikach/2013/2013_Matura.pdf, дата перегляду – 20.10.13 р.

функцію біблійних символів»⁹. Уже саме формулювання теми передбачає, що учень повинен звернутися до поезики окремих творів.

Теми на базовому рівні вимагають від екзаменованого володіння основними знаннями з поезики згідно зі шкільним планом. В основному це пов'язано з зазначенням стилістичних прийомів, способу представлення головного героя чи створення художнього простору, розкриттям образу оповідача чи визначенням жанру. Екзамен на поглибленому рівні складають випускники середньої школи, які володіють навиками всебічного аналізу тексту з використанням і вмілим застосуванням знань із теорії літератури. У минулі роки учні показали вищі результати екзаменів на поглибленому рівні, що є підтвердженням більш свідомого підходу школярів до складання розширеного рівня екзамену, а також кращого володіння аналітичними навиками.

Новий порядок проведення підсумкової атестації, який вступає в силу у 2015 році, також залишає вибір між прозою чи драмою і поезією за учнем. Єдина різниця полягає в тому, що в темах до прозових та драматичних текстів проблемне питання буде сформульоване, тоді як в завданнях до ліричних творів – на обох рівнях – проблематика не буде визначеною. Ось приклади завдань на базовому рівні: «Проаналізуй наведений твір. Визнач тезу й обґрунтуй її. Твоя робота повинна налічувати мінімум 250 слів», та на поглибленому рівні: «Зроби порівняльний аналіз наведених творів. Твоя робота повинна налічувати мінімум 300 слів».¹⁰

У цьому випадку написання твору на основі літературного тексту або текстів, закріплених за завданням, дозволяє перевірити вміння сприймати літературні твори, а також «проблемне» творче, а не репродуктивне мислення (вміння розпізнати героя та визначити способи творення його образу в тексті, тобто представлення внутрішнього світу головного героя на тлі епохи, виявлення специфіки художнього простору, віднайдення буквального та прихованого змістів твору, інтерпретація твору на основі його аналізу, визначення спільних рис творів, усвідомлення цінності твору, здатність зробити висновки, прокоментувати й узагальнити). Отже, завдання полягає не в тому, щоб переповісти заучену на уроці інтерпретацію, а в тому, щоб, **використовуючи інструменти аналізу тексту**, учень міг самостійно дослідити проблему, визначену в темі. Таким чином, навички аналізу та інтерпретації тексту все ще залишаються ключем до розкриття і розуміння змісту прозових та ліричних творів.

Тому постає питання, як викладати аналіз та інтерпретацію літературного тексту, і чи можна в процесі навчання дати учневі такі навички, які б допомогли йому вільно проводити аналіз, правильний із погляду змісту, згідно з навчальним планом. Як ми уже зазначали, дослідження попередніх досягнень випускників середньої школи свідчать про те, що в учнів виникають проблеми з функціональним аналізом стилістичних прийомів, виявленням зв'язку між жанром і задумом твору, розумінням способу творення образу героя чи художнього простору. Отже, які методи викладання зможуть захопити учня стати дослідником?

Процес освоєння інтерпретації літературного тексту на кожному етапі навчання повинен і може спиратися на аналізі тексту. Відповідно до етапу, цей процес пов'язаний із різними ступенями абстракції. Правильне розуміння твору, розкриття його змісту залежить, на нашу думку, від питань, які вчитель ставить учневі. А. Сікора слушно зазначила: «Все частіше з'являються думки про відхід від енциклопедичних знань до формування навичок, розуміння та творчого осмислення інформації, що створює потребу в застосуванні методів навчання, які допоможуть досягти цих цілей. Вивчення літератури, використовуючи художні тексти або їх фрагменти, може бути основою для формування навичок, необхідних у багатьох наукових дисциплінах, а також у повсякденному житті»¹¹. Автор наголошує, що «під час спільного аналізу твору вчитель не повинен нав'язувати одну чітко визначену інтерпретацію, а навпаки – підштовхнути учня до індивідуальних пошуків і представлення власного розуміння тексту, а також захопити знайти контекстуально різні способи інтерпретації»¹².

Як справедливо зауважила авторка, формулювання вчителем на початку роботи з текстом чіткої інтерпретаційної тези блокує творче мислення учня (це стосується перших етапів навчання, коли учень лише починає освоювати літературу). Це перешкоджає формуванню відповідних аналітичних навичок типу: перш ніж сформулювати тезу, перевірю її; перш ніж сказати, про що твір, подивлюся, як він побудований, аби теза була вірогіднішою. Аналіз основних категорій літературного тексту – ліричного суб'єкта (хто говорить?), ліричного героя (про кого він говорить?) і мови тексту (як він говорить?) – впорядковує знання й аналітичні дії, допомагає глибше зрозуміти текст, відкрити його різні рівні й більш повно осягнути зміст твору.

⁹ http://www.cke.edu.pl/images/files/matura/informacje_o_wynikach/2013/2013_Matura.pdf, дата перегляду – 20.10.13 р.

¹⁰ <http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Jezyk-ukrainski-jako-jezyk-mniejszosci-narodowej.pdf>, дата перегляду – 20.10.13 р.

¹¹ А. Сікора, *Jak konstruować zadania do tekstu literackiego*. <http://www.profesor.pl/publikacja,12567>; дата перегляду – 10.11.2011 р., пер. Т. Гомон.

¹² Там само.

Наступне питання, яке вчитель повинен вяснити для себе і пояснити для учня є відкритість тексту і різноманітність його інтерпретацій. Учитель повинен розуміти, що мається на увазі під твердженням про відкритий твір¹³. Безсумнівно, учень, обізнаний у літературі та інших гуманітарних науках, таких як історія, філософія тощо, має можливості повніше розкрити зміст твору, ніж учень, який такими знаннями не володіє. Сучасне літературознавство об'єднує знання з різних наукових шкіл та методологій, що для аналізу тексту має непересічне значення.

Слід показати учням, звичайно, відповідно добираючи тексти на різних етапах навчання, що через розкриття змісту можна зрозуміти літературний твір. Людині є ближчим те, що здається зрозумілим. Може, сприйняття літературного тексту як своєрідного способу комунікації зробить аналіз та інтерпретацію зрозумілими для учня? Аналітичні вміння не заважають розвиткові навичок формулювання власних поглядів. Література є сприятливим полем для дискусій між дітьми, молоддю та вчителями. Як справедливо зазначає Анна Влодарчик, «для молодих людей спільне читання й обговорення дилем літературних персонажів є хорошим способом розпізнати свої проблеми і впоратися з труднощами їх вирішення»¹⁴.

Знати літературу корисно для кожного, але розуміти предмет, з яким вона пов'язана, не менш важливо. Наприклад, можна навчати учнів моральних принципів через викладання основ аналізу тощо.

Викладання окремих складових методології аналізу можна впроваджувати навіть на ранніх етапах навчання, в той час як орієнтація в контекстах пов'язана з поступовим отриманням знань у процесі шкільного навчання.

Літературний текст має свої власні правила, це головоломка, яку можна розгадати. Вміння розпізнавати жанрові особливості твору може бути таким же корисним, як і знання основних принципів структури тексту (воно може по-різному називатися на окремих етапах навчання). Жанр, про що вже йшлося раніше, часто може нав'язувати спосіб створення образу героя чи художнього простору.

Роль учителя. Пропозиції методів

Роль учителя в навчанні самостійної роботи з текстом полягає у тому, щоб допомогти учневі, створюючи умови для самостійного вирішення проблем шляхом власних досліджень, ставлячи запитання й формулюючи гіпотези. Завдання школи – навчити учня вчитися й керувати власним розвитком, а також допомогти усвідомити, що освіта є найміцнішою опорою протягом всього життя. Звичайно, обов'язковою умовою того, щоб процес навчання відбувся, є двостороння співпраця і вчителя, і учня. Вчитель повинен передусім відповісти на запитання, чого він хоче навчити, тобто визначити для себе специфіку проблеми й вибрати відповідні методи, а завданням учня є слідувати їм. При виборі творів для аналізу й інтерпретації слід враховувати вразливість і потреби учнів на різних етапах навчання. Адже літературний текст вже сам по собі є специфічним матеріалом, робота з яким передбачає залучення багатьох рівнів людської психіки¹⁵. Важливо, щоб сам учитель зрозумів, чим для нього є література: розкритою правдою чи певною пропозицією бачення реальності, і, залежно від цього, встанов, що він очікує від учня. Вивчення літератури передбачає визначення учнем мети опрацювання конкретного тексту. Так, іноді увага зосереджується на літературному напрямі, іноді – на образі героя чи на головній ідеї твору. Часто робота з учнями вимагає перегляду власного розуміння, інтерпретації та ставлення до даного твору.

Завдання вчителя полягає в постановці питань, які допоможуть учневі розкрити зміст тексту. Тут у нагоді стають відкриті питання щодо конкретних проблем, пов'язаних зі специфікою літературного твору, а також думок і почуттів учня. Учням складно зрозуміти, що деякі з елементів аналізу та інтерпретації є сталими, а деякі – змінними. Тож як перед учнем сформулювати питання так, щоб відповідаючи на нього, він зміг здійснити саме інтерпретацію твору, а не переказати його зміст або перефразувати текст? Як навчити учня здійснювати аналіз, який є ключем до інтерпретації тексту?

Одним із головних результатів роботи з літературними текстами є розвиток творчого мислення. Однак, його можна впорядкувати за допомогою сталого набору основних питань про структуру тексту. Це хороший вступ до більш глибокого аналізу різних рівнів тексту, звичайно, в залежності від етапу навчання. Виявляється, що більшість учнів добре справляється з наданням основної інформації про текст¹⁶. Цікавим

¹³ U. Eco, *Lector in fabula*, Warszawa 1994, s. 5.

¹⁴ A. Włodarczyk, *Styl terapeutyczny w pracy nauczyciela polonisty*, Kraków 2007, s.10., пер. Т. Гомон.

¹⁵ Концепція літературного твору, його сприйняття пов'язані з різними класифікаціями людської діяльності. Як пише З. Мітосек, «відповідно до структуралізму, це комунікативна активність, взаємодія, що ґрунтується на обміні інформацією. Для феноменологів людська діяльність полягає в опануванні світу через свідомість, в надаванні предметам і поведінці значення». Idem, *Teorie badań literackich*, Warszawa 1995, s. 143–144., пер. Т. Гомон.

¹⁶ Ми провели дослідження серед учнів 4–6 класів початкової школи з рідної мови – польської (початок і кінець другого етапу навчання), а також студентів I курсу україністики Варшавського університету. Метод має універсальний характер і може використовуватися для дослідження літературного твору з будь-якого предмету, який стосується вивчення літератури. Анкета складалася з 7 питань. Завдання учнів полягало в обговоренні різних проблем, по черзі відповідаючи на запитання. Відповіді повинні були бути лаконічними. Четвертокласники аналізували вірш Тадеуша Кубяка «*Ми, діти, хочемо сміятись*» (*My, dzieci chcemy się śmiać*, podręcznik do klasy IV autorstwa Małgorzaty Składanek, wydawnictwo Operon), шестикласники – твір Тадеуша Ружевица «*Лист до мізантропія*» («*List do ludożerców*»), а студенти – вірш Василя Стуса «*У цьому полі, синьому, як льон*».

методом є спроба почати обговорення твору з відчуттів, закладених у тексті, але питання відчуттів є темою більш професійної розмови. Ми, наприклад, пропонуємо таку послідовність питань: Чи прочитаний вірш вам подобається? Напишіть, чому вірш вам подобається, або не подобається? Хто є оповідачем у вірші? До кого він звертається? Як говорить ліричний суб'єкт? Які три слова ви вважаєте важливими для розуміння змісту твору? Про що говорить ліричний суб'єкт у вірші?

Перше і друге запитання виконують ознайомчу функцію, вони стосуються індивідуальних вражень і сприйняття тексту учнем, а також вводять у світ символів тексту. Відповіді допоможуть вчителю визначитися зі способом формулювання наступних питань із метою здійснення учнем аналізу тексту.¹⁷

Сама процедура аналізу й інтерпретації розпочинається з вражень, які твір справив на учня. Важливим є те, щоб учень, за підтримки вчителя й відповідного стимулювання, здебільшого самостійно працював над розвитком мислення й дедукції.

Четверте запитання стосується визначення адресата слів ліричного суб'єкта. Відповіді учнів показують, що вони розуміють і те, що відбувається в тексті, і те, що відбувається з ними в результаті роботи з текстом. Наприклад: «Оповідач звертається до всіх людей, які живуть на землі. У якійсь мірі кожен з нас є мізантропом. Кожен колись не поступився місцем у автобусі, не підсунувся, погано поведився»; «Цей лист адресований до мізантропів. Хоча кожен може знайти в ньому щось для себе»; «Ліричний суб'єкт звертається до мізантропів. У цьому вірші мізантропи – це люди без моральних принципів»¹⁸.

Вивчення окремих елементів структури тексту повинно починатися з простих текстів і поступово переходити до складніших. У тісному взаємозв'язку з осмисленням контекстів у процесі шкільного навчання це принесе хороші результати зовнішніх екзаменів на останньому етапі навчання.

Завданням п'ятого запитання є відстежити, чи учні вміють розпізнавати різні стилі мовлення та мету висловлювання, а також показати, що спосіб вираження визначає зміст, тобто те, як говорить ліричний суб'єкт, є ключем до розуміння його слів. Переважна більшість учнів впоралася з відповіддю¹⁹. Кожну з думок учнів можна розвинути, відповідним чином формулюючи наступне питання, але відправною точкою для обговорення змісту є специфіка мови. На наступних етапах навчання до цієї структури аналізу додається ще й опанування функціонального аналізу засобів художнього вираження. Такі аналітичні навички дають учням ширші можливості в інтерпретації текстів.

Те, що шосте і сьоме запитання стоять поруч, не є випадковим. Це дає змогу перевірити, чи учні, обговорюючи тематику вірша (питання 7), зверталися до вписаних ключових слів, чи керувалися тут іншою логікою. Питання 6 перевіряло вміння учнів здійснювати аналіз і синтез, показуючи, наскільки важливим є вибір ключових слів, а також те, як цей вибір впливає на формування загальної інтерпретації.

Що стосується шостого запитання, то учням у багатьох випадках вдалося вибрати три слова. Однак були відповіді, в яких слів було більше. Метою цієї вправи було навчитися виявляти так звані текстові доміанти, які визначають основний мотив твору.

Відповіді на сьоме запитання показали, що учні сприймають літературу з суто дидактичної точки зору. Однак така перспектива за деякий час перестає бути привабливою і приносить радість пізнання. Література, поза сумнівом, позитивно впливає на формування свідомості, поглядів і ціннісних систем, а також **естетичного підходу до мистецтва**.

В добу візуальної культури і фрагментарної реальності мистецтво й навчання, а також питання їх сприйняття й осягнення є важливими елементами, які впливають на розвиток суспільства. Література добре вписується в цей контекст, збагачуючи наш життєвий досвід на кожному етапі навчання. Однак, належить звільнити літературу від ідеологічного баласту, що не означає відмову від важливих національних і культурних контекстів.

Можливо, викладаючи методику інтерпретації літературних творів, варто запитувати не «чому постав певний твір», а «як він побудований і що з цього виникає»? Можливо, учні змінять свою думку щодо значення читання й осмислення літератури, якщо пересвідчатся в тому, що матеріал можна зрозуміти, й тут є місце для їхніх почуттів і думок? Можливо, тоді вони матимуть кращі результати зовнішнього оцінювання?

¹⁷ Приклади відповідей учнів 6-ого класу на запитання щодо поезії Т. Ружевича: «Вірш мені подобається, тому що має певне послання, вчить чогось, і після прочитання треба задуматися, чи ми чинимо добре». Поширення: яке послання? чого воно стосується?

«Вірш – такий собі. Він мені подобається своєю гротескністю. Не подобається тематика цього вірша і відсутність розділових знаків». Поширення: поясни своє розуміння поняття гротескність; який зв'язок тематики вірша з відсутністю розділових знаків?

«Вірш мені не подобається, тому що я його не розумію». Поширення: що тобі здається складним? назви незрозумілі слова тощо.

¹⁸ Цитати з анкети учнів.

¹⁹ Приклади відповідей:

«Ліричний суб'єкт розмовляє старанно, спокійно, але попри це, допомагає людям багато що зрозуміти». «Ліричний суб'єкт звертається до поганих людей дивним чином».

«Ліричний суб'єкт звертається до мізантропів гарною мовою».

«Ліричний суб'єкт щиро і чесно звертається до мізантропів, щоб не скривдити їх і щоб бути почутим». «Ліричний суб'єкт, на мою думку, говорить дуже цікаво. Він звертається до людей з певним проханням».

Завдання на екзамені з української мови під час підсумкової атестації чи то за старим, чи то за новим зразком дають змогу перевірити вміння учня провести аналіз та інтерпретацію літературного тексту. У підсумку зазначимо, що використовуючи різні методологічні стратегії, можна зацікавити і заохотити учнів до розвитку цієї майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. U. Eco, *Lector in fabula*, Warszawa 1994. K. Kwaśniewski, *Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowej*, [w:] „Sprawy Narodowościowe”, t.1, z.1, Poznań 1992.
2. K. Kwaśniewski, *Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowej*, [w:] „Sprawy Narodowościowe”, t.1, z.1, Poznań 1992.
3. Z. Mitosek, *Teorie badań literackich*, Warszawa 1995.
4. A. Włodarczyk, *Styl terapeutyczny w pracy nauczyciela polonisty*, Kraków 2007.
5. http://www.cke.edu.pl/images/files/matura/informacje_o_wynikach/2013/2013_Matura.pdf
6. <http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Język-ukrainski-jako-jezyk-mniejszosci-narodowej.pdf>

The purpose of this article is to present the changes in formula of the matriculation examination of the Ukrainian language as the language of the national minority in Poland since 2015. The article will show how students cope with the analysis and interpretation of literature in the course of the regular schoolwork and during external examinations. In the first part of the article I will discuss those matriculation questions, which require analytical and interpretative competences. In the second part, I propose teaching methods of analysis and interpretation of literary texts. The study of literature, including the analysis and interpretation of literary texts is still a special educational challenge for students and teachers of the mother tongue.

Key words: ukrainian, language, minority, curriculum, analysis, interpretation, text, teacher

УДК 378.635.015.31:81

Л.Г. Погиба, Л.М. Голіченко

ЛЕКСИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ

У статті проаналізовані лексичні особливості професійного мовлення майбутніх військовослужбовців. Окреслено лексичні норми фахової мови. З'ясовано, що лексична компетенція майбутніх військовослужбовців – важлива складова професійного становлення фахівців нової генерації.

Ключові слова: лексичні особливості, мовна норма, вузькоспеціальні терміни, професіоналізм, професійне мовлення, лексична компетенція.

На сьогодні українськомовна освіта військовослужбовців займає першочергові позиції поряд зі спеціальною. Це, в першу чергу, зумовлено наданням українській мові статусу державності, а також вагомими змінами у вищій освіті України, пов'язаними з приєднанням до Болонського процесу, орієнтацією на Загальноєвропейські рекомендації та вимоги з мовної освіти. Звідси пріоритетним завданням вищої школи є підготовка фахівців нової генерації – кваліфікованих, грамотних, мовнокомпетентних, які б ґрунтовно володіли українською літературною мовою в повсякденно-професійній, офіційно-документальній сферах, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху.

У професійній діяльності військовослужбовців мова є важливою складовою їх компетенції. Наразі проблеми комунікативної компетентності є актуальними з огляду на сучасний стан розвитку Збройних сил України та реалії ХХІ ст., що вимагають якісно нових підходів до підготовки військовослужбовців, особливо офіцерського складу, створення і впровадження сучасних педагогічних технологій у навчальний процес вищих військових навчальних закладів, які могли б сприяти ефективному розв'язанню завдань їх підготовки, зокрема формуванню українськомовної професійної компетенції конкурентоспроможного фахівця. Безпосередній вплив на ці процеси має система військової освіти. Тому одним із першочергових завдань вищої військової освіти є пошук шляхів підвищення мовнокомунікативної компетенції шляхом усвідомлення важливості досконалого володіння усіма мовними нормами в українськомовному просторі та розуміння пріоритету української мови як державної.

Науковий доробок із проблем комунікативної компетенції представлений працями вітчизняних учених у галузі педагогіки і психології, зокрема проблеми комунікативної підготовки фахівців досліджували Н. Берестецька, О. Мисечко, В. Назаренко, Е. Суслін, О. Щеголева (офіцери прикордонної служби), Р. Гришкова (студенти нефілологічних спеціальностей), М. Коваль (майбутні офіцери пожежної охорони), С. Козак (майбутні фахівці морського флоту), Н. Назаренко (майбутні документознавці), О. Павленко (майбутні фахівці митної служби), І. Радомський (майбутні офіцери МВС України) та ін.